

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Dağıtım: Genel

23 Eylül 2019

Orijinal: İngilizce

İnsan Hakları Komitesi

İhtiyari Protokol'ün 5 (4) maddesi uyarınca Komite tarafından kabul edilen görüşler, Başvuru No. 2980/2017 *, **, ***

<i>Başvurucular:</i>	İsmet Özçelik, Turgay Karaman ve I.A. (Temsilci: Avukat Walter Van Steenbrugge)
<i>Mağdur Olduğu İddia Edilenler:</i>	Başvurucular
<i>Taraf Devlet:</i>	Türkiye
<i>Başvuru Tarihi:</i>	12 Mayıs 2017 (İlk Başvuru)
<i>Belge Referansları:</i>	19 Mayıs 2018 tarihinde Taraf Devlet'e iletilen, Komite iç tüzüğü'nün 92 ve 97. kuralı (hâlihazırda 94 ve 92. kural) uyarınca alınan karar (belge şeklinde düzenlenmemiştir)
<i>Görüşlerin kabul tarihi:</i>	26 Mart 2019
<i>Konu:</i>	Keyfi yakalama, gözaltı ve tutuklama; adalete erişim
<i>Usule ilişkin konular:</i>	İç hukuk yolarının tüketilmesi; iddiaların ispat düzeyi
<i>Esasa ilişkin konular:</i>	Yaşam hakkı; işkence ve kötü muamele; keyfi yakalama-gözaltı ve tutuklama; gözaltı koşulları; adil yargılanma; Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamındaki derogasyon
<i>Sözleşme Maddeleri:</i>	4, 6, 7, 9, 10 ve 14
<i>İhtiyari Protokol Maddeleri:</i>	1, 2 ve 5 (2) (b)

* Komite tarafından 125. Oturumda (4-29 Mart 2019) kabul edilmiştir.

** Başvurunun incelenmesine katılan komite üyeleri:

Tania María Abdo Rocholl, Yadh Ben Achour, Ilze Brands Kehris, Christopher Arif Bulkan, Ahmed Amin Fathalla, Shuichi Furuya, Christof Heyns, Bamariam Koita, Marcia V.J. Kran, Duncan Laki Muhumuza, Photini Pazartzis, Hernán Quezada Cabrera, Vasilka Sancin, José Manuel Santos Pais, Yuval Shany, Hélène Tigroudja, Andreas Zimmermann ve Gentian Zyberi.

*** Görüşlere ek olarak, Komite üyesi Gentian Zyberi'nin bireysel görüşü (kısmen mutabık, kısmen muhalif) bulunmaktadır.

1.1 Başvuru sahipleri, sırasıyla 1959, 1974 ve 1978 doğumlu, Türkiye vatandaşları olan İsmet Özçelik, Turgay Karaman ve I.A.'dır. Başvurucular, 12 Mayıs 2017 tarihinde Malezya'dan Türkiye'ye gönderilmişlerdir. Başvurucular, Sözleşme'nin 6, 7, 9, 10 ve 14. maddeleri kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini iddia etmektedirler. İhtiyari Protokol, Taraf Devlet tarafından 24 Şubat 2007 tarihinde kabul edilip yürürlüğe girmiştir. Başvurucular, avukatları Sayın Walter Van Steenbrugge tarafından temsil edilmektedir. Taraf Devlet, 2 Ağustos 2016 tarihinde, Sözleşme'nin 4. maddesi uyarınca Genel Sekreter'e, Sözleşme'yi askıya alma (*derogasyon*) bildiriminde bulunmuştur. Taraf Devlet, 9 Ağustos 2018 tarihinde, Genel Sekreter'e, Olağanüstü Hâl'in (OHAL) 19 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla sona erdiğini ve buna bağlı olarak derogasyonun kaldırıldığını bildirmiştir.

1.2 Başvurucuların aile üyeleri, 12 Mayıs 2017 tarihli ilk şikâyetlerinde, başvurucuların Türkiye'de bilinmeyen bir yerde, herhangi bir iletişimden yoksun bir halde (*hücre hapsi/incommunicado detention*) gözaltında tutulduklarını ve işkence görme riski altında olduklarını iddia etmişlerdir.¹ Ayrıca, şikâyetlerinin Komite tarafından incelenmesi sürecinde, Komite'nin, Taraf Devlet'ten, başvurucuların keyfi olarak tutuklanmalarını ve işkence görmemelerini temin edecek geçici önlemler alması isteminde bulunmasını talep etmişlerdir. 19 Mayıs 2017 tarihinde, İç Tüzüğü'nün 92. kuralı (hâlihazırda 94. kural) uyarınca, Komite, yeni başvurular ve geçici tedbirlerden sorumlu Özel Raportörü aracılığıyla, Taraf Devlet'ten; başvurucuların buldukları yerin tespit edilmesi, onların derhal yasal koruma altına alınması ve onların nerede oldukları konusunda, Komite'nin, ailelerinin ve temsilcilerinin resmi olarak bilgilendirmesi için gerekli tüm tedbirleri almasını talep etmiştir. Ayrıca, başvurucuların aile ve akrabalarıyla temas kurmalarının sağlanması, derhal bir hâkim huzuruna çıkarılmaları ve kendilerinin seçecekleri bir avukata erişim haklarının sağlanmasını için gerekli tüm tedbirleri almasını da talep etmiştir.

1.3 31 Ekim 2017 tarihinde, Komite, yeni başvurular ve geçici tedbirlerden sorumlu Özel Raportörü aracılığıyla, Taraf Devlet'in, geçici tedbirlerin kaldırılması talebini reddettiğini bildirmiştir. Komite, Taraf Devlet'ten, başvurucuların derhal bir hâkim huzuruna çıkarılmaları, kendilerinin seçecekleri bir avukata erişim haklarının sağlanması, başvurucuların uygun ve yeterli tıbbi bakıma derhal erişimlerinin sağlanması ve aileleri, avukatları ve kendi seçecekleri herhangi bir kişi ile iletişim kurmalarına ve ziyaret edilmelerine izin verilmesi konusunda gerekli tüm tedbirleri almasını talep etmiştir. Komite, İç Tüzüğü'nün 97 (3) sayılı kuralı (hâlihazırda 93 (1) sayılı kural) uyarınca, Taraf Devlet'in başvurunun kabul edilebilirliğinin, esastan ayrı olarak incelenmesi yönündeki talebini de reddetmiştir.

1.4 Başvurucu I.A., 25 Eylül 2017 tarihinde, Komite nezdindeki şikâyet başvurusunu geri çekmiştir. Taraf Devlet, 27 Şubat 2018 tarihinde, şikâyetin, söz konusu başvurucuya ilişkin kısmının davadan varestede kılınmasını talep etmiştir.

Başvurucuların Sunumu Doğrultusunda Olay ve Olgular

2.1 Başvurucuların, Türk makamları tarafından Gülen hareketi ile bağlantılı oldukları değerlendirilmektedir. 2017 yılında Malezya'da ikamet etmekteydiler. Başvurucular, 2017 yılı, Mayıs ayının ilk haftasında, Malezya terörle mücadele mevzuatı çerçevesince Türk makamlarının kontrolü ya da talimatı altında hareket eden kişiler tarafından, hukuka aykırı bir şekilde özgürlüklerinden mahrum bırakıldıklarını ileri sürmektedirler.

2.2. Komite'ye başvuruda buldukları sırada, Turgay Karaman ve İsmet Özçelik, her ikisi de 13 yıldır Malezya'da yaşamaktaydılar. Turgay Karaman, Fethullah Gülen'in düşüncelerinden esinlenmiş bir okul olan "Time International School" okulunun müdürüydü. 2 Mayıs 2017 tarihinde, Gülen hareketi ile olan ilişkisi nedeniyle Malezya'da kaçırılmıştır. Kapalı devre güvenlik kamerası görüntüleri, onun bir yeraltı otoparkında, kimliği belirsiz beş kişi tarafından zorla bir arabaya bindirildiğini ortaya çıkarmıştır. Ailesi, kısa süre içerisinde kendisine ulaşılamadığını fark etmiş ve yerel polis ile Kuala Lumpur'daki Birleşmiş Milletler Ofisi'ni alarma geçirmiştir. Bir akademisyen olan İsmet Özçelik, olayın vukuu sırasında, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK/UNHCR) tarafından yeniden yerleştirilmeyi

¹ Başvurucuların aile üyeleri tarafından, 18 Mayıs 2017 tarihinde, ek bilgi sağlanmıştır.

(*resettlement*) beklemekteydi. Çünkü o, daha önce Malezya güvenlik servisleriyle bağlantılı olduğu anlaşılan kimliği belirsiz silahlı kişiler tarafından, Kuala Lumpur'daki oğlunun evinden kaçırılarak Türkiye'ye gönderilmeye çalışıldığı bir kaçırma girişimine maruz kalmıştı. Yerel polis olaya müdahale etmiş ve gönderme işlemini durdurmuştur. 50 günlük gözaltı süresinden sonra Malezyalı makamlarca tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştır. 4 Mayıs 2017 tarihinde, Malezya polisi tarafından bir kez daha hürriyetinden yoksun bırakılmıştır.

2.3 Başvurucuların, Kuala Lumpur'daki polis merkezinde gözaltında tutuldukları, zaman geçtikçe aile üyeleri tarafından anlaşılmıştır. Başvurucuların, bir avukata veya dava dosyalarına erişim imkânları olmamıştır. Malezyalı avukatları derhal müvekkilleriyle bu erişimi sağlamak için yazılı bir talepte bulunmuştur. 9 Mayıs 2017 tarihinde, avukatları ile başvurucular arasında kısa bir görüşme yapılmasına izin verilmiştir. Ancak başvuruculara ilişkin dava dosyalarına erişim talebi reddedilmiştir.

2.4 12 Mayıs 2017 tarihinde, iade duruşması yapılmamış ve bu yönde herhangi bir yargı kararı alınmamış olmasına rağmen başvurucular Türkiye'ye gönderilmiştir. Türkiye'ye döndürüldükten sonra, başvurucular, bilinmeyen bir yerde hücre hapsinde (*incommunicado detention*) tutulmuşlardır.

Şikâyet

3.1 Başvurucular, ilk başvuru sırasında, tutuklu olduklarından, Sözleşme'nin 6, 7, 9 ve 10. maddeleri kapsamındaki hakların ihlal edilecek şekilde işkence ve kötü muamele görme riski altında olduklarını ileri sürmüşlerdir. Taraf Devlet tarafından terör örgütü olarak tanımlanan Gülen hareketiyle bağlantılı olduklarının düşünüldüğünü ve hareketle ilişkili olduğu iddia edilen kişilerle ilgili işkence ve kötü muamele vakalarının sıklıkla belgelendiğini belirtmişlerdir.²

3.2 Başvurucular ayrıca, Türkiye'de bilinmeyen bir yerde hücre hapsinde tutuldukları ve adil yargılanma haklarından mahrum bırakıldıkları için Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Başvurucuların yakınlarının nerede olduklarına dair aldıkları tek bilgi, 14 Mayıs 2017 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Birimi tarafından sorgulandıklarıdır. Başvurucuların nerede alıkonulduklarına, bir hâkim önüne çıkarılıp çıkarılmadıklarına ya da bir avukata ve dava dosyalarına erişimlerinin olup olmadığına dair yakınlarına herhangi bir bilgi verilmemiştir.

3.3 25 Eylül 2017 tarihinde, Taraf Devlet'in şikâyetin kabul edilebilirliğine ilişkin görüşlerine yönelik yaptıkları açıklamalarda, başvurucular şikâyetlerine ilişkin ilave bilgiler sunmuşlardır. Başvurucular, Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edilerek keyfi ve hukuka aykırı bir şekilde hürriyetlerinden yoksun bırakıldıklarını iddia etmişlerdir. Bununla birlikte, Malezya'dan herhangi bir iade talebi olmaksızın çıkarıldıklarını; Türk makamlarının kendilerine yöneltilen suçlamalar hakkında bilgi vermediklerini; Türk makamlarının kendilerini hâkim karşısına çıkarmalarının sırasıyla 19 ve 21 gün sürdüğünü; tutukluluklarının mahkeme tarafından yeniden değerlendirilmesi sırasında, mahkeme önünde şahsen hazır bulunmadıkları gibi bir avukat tarafından temsil edilmelerine de imkân tanınmadığını ve haklarındaki dava dosyalarına erişemediklerini iddia etmişlerdir.

3.4 Başvurucular, Sözleşme'nin 7. maddesi kapsamında korunan hakların ihlal edilecek şekilde kötü muameleyle maruz kaldıklarını ileri sürmüşlerdir. İsmet Özçelik, kötü muameleyle maruz kaldığını, kendisine karşı şiddet kullanıldığını ve ailesinin tehdit edildiğini, avukatına belirtmiştir. Bu kötü muamelelerin sonucunda, sağlık sorunları -özellikle de kalp rahatsızlığı- ciddi şekilde kötüleşmiştir. Turgay Karaman da kötü muamele ve işkenceye maruz kalmıştır. Başvurucular ayrıca, tek kişilik hücreye konulmakla (*solitary confinement*) tehdit edildiklerini iddia etmişlerdir.

² Başvurucular, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch) Ekim 2016 tarihli "A Blank Check, Turkey's Post-Coup Suspension of Safeguards Against Torture" (Açık çek, Türkiye'nin darbe sonrası işkenceye karşı güvenceleri askıya alması) başlıklı raporuna ve Uluslararası Af Örgütü'nün (Amnesty International) Temmuz 2016 tarihli "Turkey: Independent monitors must be allowed to access detainees amid torture allegations" (Türkiye: İşkence iddiaları karşısında bağımsız gözlemcilerin tutuklulara erişimine izin verilmeli) başlıklı raporuna atıfta bulunmaktadır.

3.5 Başvurucular, 25 Eylül 2017 tarihli bildirimlerinde, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamındaki iddialarına ilişkin ilave bilgiler sunmuşlardır. Buldukları cezaevinden başka cezaevine nakilleri konusunda, ailelerinin haberdar edilmediğini ve ailelerinin ikamet ettikleri yerden uzakta bir cezaevine nakledildiklerini ifade etmişlerdir. Aileleriyle iletişim kurmaları o kadar zor ve külfetli bir hale getirilmiştir ki aile üyeleriyle telefon görüşmeleri yapabilmek için resmi taleplerde bulunmuş olmalarına rağmen onlarla nadiren iletişim kurabilmişlerdir. Ayrıca, üç ay boyunca ailelerinden kıyafet almalarına izin verilmediğini ve yeterli tıbbi bakımdan mahrum bırakıldıklarını da beyan etmişlerdir. En fazla 20 kişinin kalabileceği şekilde tasarlanmasına rağmen 26 kişinin kaldığı aşırı kalabalık koşullarda tutulmuşlardır. Gıda, hijyen ve sosyal ihtiyaçlara yönelik temel erişim haklarından da mahrum bırakılmışlardır.

3.6 Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamındaki iddialarına ilişkin olarak başvurucular kendilerine yöneltilen suçlamaların içeriği hakkında bilgilendirilmediklerini, hızlı, zamanında ve yerinde bir hukuki yardım alamadıklarını ifade etmişlerdir. Avukatlarıyla görüşmelerine ilk kez, gözaltına alınmalarının ardından, 13 gün (Özçelik) ve 17 gün (Karaman) sonra izin verilmiştir. Bununla birlikte, dava dosyalarına erişimlerine izin verilmemiş ve sadece bir kez hâkim karşısına çıkarılmışlardır.

Taraf Devlet'in Kabul Edilebilirlik Hakkındaki Görüşleri

4.1 Taraf Devlet, 19 Temmuz 2017 tarihli bir bildirim (*not verbale*) ile başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin görüşlerini sunmuştur. Taraf Devlet, İhtiyari Protokol'ün 5 (2)(b) maddesi uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir. Taraf Devlet ayrıca, başvurucuların 9, 10 ve 14. maddeler kapsamındaki iddialarının kabul edilemez olduğunu, zira Taraf Devlet'in Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamında bir derogasyon yaptığını ve bunun usulüne uygun olarak Genel Sekreter'e bildirildiğini ileri sürmektedir.

4.2 Taraf Devlet, ulusal makamlarının bulgularına göre Gülen hareketinin veya "Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY)"nın Fetullah Gülen tarafından hükümeti devirmek amacıyla kurulmuş silahlı bir terör örgütü olduğunu kaydetmektedir. Taraf Devlet, Türkiye Milli Güvenlik Kurulu'nun, FETÖ/PDY'nin, ulusal güvenlik için bir tehdit unsuru oluşturan ve Taraf Devlet'te 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsünün sorumlusu olan bir terör örgütü olduğuna dair bir dizi karar aldığını belirtmektedir. Ülke çapında, 21 Temmuz 2016 tarihi itibarıyla OHAL ilan edildiğini de not etmektedir. Taraf Devlet, olağanüstü halin bir sonucu olarak alınan tedbirlerin, Sözleşme'nin 2 (3), 9, 10, 12-14, 17, 19, 21, 22 ve 25-27. maddeleri kapsamındaki yükümlülüklerden - Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamında verilen izinlerden hareketle- derogasyonlar içerebileceğine dair, aynı madde uyarınca 21 Temmuz 2016 tarihinde derogasyon bildiriminde bulunduğunu beyan etmektedir.³ Taraf Devlet, başvurucuların, 9, 10 ve 14. maddeler kapsamındaki iddialarının derogasyon bildirimine girdiğini, bu nedenle bu iddiaların kabul edilemez olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Taraf Devlet, OHAL'in ilanından sonra çıkarılan kanun hükmünde kararname (KHK) ve alınan tedbirlerin, 4. maddeye uygun olarak sadece mevcut şartların gerektirdiği kadar ve yetkililerin karşılaştığı krizle orantılı olarak alındığını savunmaktadır. Ayrıca, söz konusu tedbirlerin sadece OHAL süresince yürürlükte olacağını ve bu nedenle geçici mahiyette olduğunu da belirtmektedir.

³ 2 Ağustos 2016 tarihinde Genel Sekreter'e aşağıdaki hususlar bildirilmiştir: "Darbe teşebbüsü ve sonrasında yaşananlar ile diğer terör eylemleri, kamu güvenliği ve düzeni açısından ciddi tehlikeler meydana getirmiş olup Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 4. maddesinde öngörülen doğrultuda, ulusun yaşamına yönelik bir tehdit teşkil etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, ulusal mevzuat ve uluslararası yükümlülükleri doğrultusunda, yasaların öngördüğü şekilde gerekli tedbirleri almaktadır. Bu bağlamda, 20 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (120. madde) ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu (3/1b maddesi) uyarınca 90 gün süreyle olağanüstü hal ilan etmiştir. İlgili karar, Resmi Gazete'de yayınlanmış ve 21 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmıştır. Bu süreçte alınacak tedbirler, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 2(3), 9, 10, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 25, 26 ve 27. maddeleri kapsamındaki yükümlülüklerden, anılan Sözleşme'nin 4. maddesinde izin verildiği ölçüde, askıya alma/derogasyon içerebilir."

4.3 Taraf Devlet, darbe teşebbüsünün ardından çok sayıda gözaltı ve tutuklama işlemi başlatıldığını belirtmektedir. OHAL ilanının ardından çıkarılan KHK'lar hakkında bilgi vermektedir. Kanun hükmünde kararname kapsamında, azami polis gözaltı süresi, soruşturmanın etkili yürütülmesini sağlamak amacıyla 667 sayılı KHK ile 30 güne çıkarılmıştır. Daha sonra, değişen mevcut koşullar göz önünde bulundurularak gözaltı sürelerinin uzatılması tedbiri gözden geçirilmiştir. 684 sayılı KHK ile gözaltı süresi, azami yedi güne indirilmiş ve savcılık kararıyla yedi gün daha uzatılabileceği belirtilmiştir. Gözaltı kararına, gözaltındaki kişi ile onun müdafii, yasal temsilcisi, eşi, birinci veya ikinci derece akrabaları tarafından ceza mahkemesi nezdinde itiraz edilebilecektir. Gözaltı süresi boyunca, hukuki yardım sağlanmakta, gözaltına alınma ve serbest bırakılma durumlarında, güncel sağlık raporları alınmaktadır.

4.4 Başvurucuların özel durumlarına ilişkin olarak Taraf Devlet, silahlı terör örgütü üyeliği şüphesi gerekçesiyle başvurucular hakkında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı nezdinde yürütülen bir soruşturmanın halen devam etmekte olduğunu kaydetmektedir. Soruşturma dosyası ile ilgili olarak kısıtlama kararı alınmıştır. İsmet Özçelik hakkında Sarayönü Sulh Ceza Hâkimliği tarafından 29 Ağustos 2016 tarihinde tutuklama kararı verilmiştir. Turgay Karaman hakkında ise, 21 Mart 2017 tarihinde Ankara 2. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından tutuklama kararı verilmiştir. Tutuklama kararları, başvurucuların silahlı terör örgütü üyesi oldukları şüphesiyle Türk Ceza Kanunu'nun 314 (2) maddesi uyarınca alınmıştır. Başvurucular, 12 Mayıs 2017 tarihinde Türkiye'ye geldiklerinde gözaltına alınmışlardır. Cumhuriyet Savcısı'nın talimatıyla 18 Mayıs 2017 tarihinde gözaltı süresi yedi gün daha uzatılmıştır. Gözaltı süresi boyunca başvurucular, hakları konusunda bilgilendirilmiştir. Başvurucuların yakınlarına, onların gözaltına alındıkları konusunda, 12 Mayıs 2017 tarihinde bilgi verilmiştir. Talebi üzerine İsmet Özçelik'e 17 Mayıs 2017 tarihinde, baro tarafından bir avukatı atanmıştır. Aynı gün avukatı ile görüşmüş ve kolluk görevlileri tarafından avukatı eşliğinde ifadesi alınmıştır. 19 Mayıs 2017 tarihinde Turgay Karaman da aynı şekilde avukatı ile görüşmüş ve kolluk görevlileri tarafından avukatı eşliğinde ifadesi alınmıştır.

4.5 Başvurucular, 12-23 Mayıs 2017 tarihleri arasında gözaltında tutulmuşlardır. Gözaltına alınmadan önce ve sonra sağlık kontrolünden geçirilmişler ve sağlık raporları düzenlenmiştir. Başvurucular, 23 Mayıs 2017 tarihinde, avukatları mahkemede hazır bulunmuş bir halde, Ankara 5. Sulh Ceza Hâkimliği önüne çıkarılmışlar ve Mahkeme'nin kararıyla tutuklanmışlardır. Sincan T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na götürülmüşlerdir. 3 Haziran 2017 tarihine kadar burada tutulmuşlar, bu tarihte güvenlik ve kapasite nedeniyle Denizli T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na nakledilmişlerdir. Halen mezkûr ceza infaz kurumunda tutuklu olarak bulunmaktadırlar.

4.6 Sincan T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda tutuldukları süre boyunca Turgay Karaman ve İsmet Özçelik, 7 gün 24 saat acil sağlık hizmetlerine erişim imkânına sahiptiler. Koğuşta televizyon izleyebiliyorlardı ve tuvalet, banyo ve mutfak imkânları vardı. Açık hava ve güneş ışığına sınırsız erişime sahiptiler. Pazartesi günleri cezaevinde ziyaret günüydü, ancak yakınları, onları ziyaret etmemişler. Bu hakka sahip olmalarına rağmen, başvurucular, herhangi bir telefon görüşmesi yapmamış, mektup göndermemiş ve mektup almamışlardır. İsmet Özçelik, 28 Mayıs 2017 tarihinde, 57 dakika ve 30 Mayıs 2017 tarihinde, 66 dakika süreyle avukatıyla görüşmüştür. Turgay Karaman ise, 26 Mayıs 2017 tarihinde, avukatıyla 30 dakika görüşmüştür. Başvurucular, Denizli T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda, 20 kişilik bir koğuşta tutulmaktadır. Haklarında telefon görüşmeleri ve ziyaretlerle ilgili herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. İsmet Özçelik, 6 Haziran 2017 tarihinde ailesi tarafından ziyaret edilmiştir. Turgay Karaman ise, 12 Haziran 2017'de bir yakınıyla telefon görüşmesi yapmıştır.

4.7 Taraf Devlet, başvurucuların Ankara 5. Sulh Ceza Hâkimliği'nin tutuklama kararına itiraz etmemiş olmaları nedeniyle, başvurucuların iddialarının, iç hukuk yollarının tüketilmemesi gerekçesiyle kabul edilemez olduğunu ileri sürmektedir. Taraf Devlet ayrıca, keyfi gözaltı ve tutuklama iddiaları ile tutuklama gerekçelerinin tebliğ edilmemesine ilişkin konuların, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesi uyarınca ilk derece mahkemeleri tarafından iç hukuk yoluyla incelenebileceğini savunmaktadır. Bununla birlikte Taraf Devlet, kişilerin, tüm idari ve adli başvuru yollarını tükettikten sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Protokolleri kapsamına giren ihlal iddialarına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi (AYM)'ne bireysel başvuruda bulunabileceklerini belirtmektedir. Taraf Devlet, 15 Temmuz 2016 tarihindeki

darbe teşebbüsünün ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne sunulan davalarda, AİHM'in, Anayasa Mahkemesi'ne şikâyetle bulunulmasının, bir başvuru tarafından AİHM'e şikâyetle bulunmadan önce tüketilmesi gereken etkili bir hukuk yolu olduğu yönünde karar verdiğini belirtmektedir.⁴

Başvurucuların Taraf Devlet'in Kabul Edilebilirlik Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Görüşleri

5.1 Başvurucular, 25 Eylül 2017 tarihinde, Taraf Devlet'in başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin görüşlerine yönelik kendi görüşlerini sunmuşlardır.

5.2 Başvurucular, Taraf Devlet tarafından öngörülüp çağrılan iç hukuk yollarından hiçbirinin yeterli ya da uygun bir hukuk yolu tesis etmediğini iddia etmektedir.

5.3 Başvurucular, Ankara 5. Sulh Ceza Hâkimliği'nin tutuklama kararına itiraz ettiklerini belirtmektedirler. Turgay Karaman'ın avukatı, 30 Mayıs 2017 tarihinde, İsmet Özçelik'e baro tarafından atanan avukat ise, 26 Mayıs 2017 tarihinde tutuklama kararına itiraz etmiştir. Ankara 6. Sulh Ceza Hâkimliği, 22 Haziran 2017'de her iki itirazı da reddetmiştir.

5.4 Başvurucular, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesi uyarınca iç hukuk mahkemelerine maddi tazminat elde etmek amacıyla dava açmanın, aradıkları çözüm olmadığını belirtmektedirler. Öncelikli hedeflerinin maddi tazminat elde etmek olmadığını, ancak devam eden hak ihlallerinin durdurulmasını ve tutukluluk hallerinin sonlandırılmasını istediklerini beyan etmişlerdir.

5.5 Başvurucular, Anayasa Mahkemesi (AYM)'ne bireysel başvuruda bulunmanın etkili bir hukuk yolu olmadığını, zira Anayasa Mahkeme'nin, KHK'lar kapsamında alınan tedbirlerle ilgilenmeye yetkili olmadığını ileri sürmektedirler. AYM, 13 Ekim 2016 tarihinde aldığı bir kararla, ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Eylül 2016'da 667 sayılı KHK'nın anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için yaptığı başvuruyu reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi, böyle bir inceleme yapmaya, kendisinin yetkili olmadığına karar vermiştir. Bununla birlikte, başvurucular, AYM nezdinde bir hak arama talebinin takibinin, makul olmayan bir şekilde uzun süreceğini ileri sürmektedirler. En son mevcut verilere göre, şu anda AYM önünde 100.000'den fazla dava dosyası beklemektedir, oysa AYM, geçmişte yılda en fazla 20.000 davaya bakmıştır.⁵ Son tahminlere göre AYM'nin şu anda önünde bekleyen dosyaları incelemesinin, en az 10 yıl alacağını belirtmektedirler.⁶

5.6 Başvurucular, resmiyette tüketebilecekleri iç hukuk yolları olsa bile, mevcut işleyişte hukuki temsil edilme ve hukuki yardıma güvenemedikleri için dolayısıyla, bunları tüketmelerinin engellendiğini ileri sürmektedirler. Kendileri için avukat bulmak son derece külfetli olmuştur. Avukatların çoğu, Gülen hareketi ile bağlantılı olduğu iddia edilen kişileri temsil etmekten korkmaktadır. Başvurucuların aile üyeleri, defalarca geri çevrildikten sonra Türkiye'de kendilerine bir avukat bulabilmişlerdir. İsmet Özçelik, avukatının kendisini sadece bir kez, Mayıs 2017'de ziyaret ettiğini belirtmektedir. Ne var ki kısa bir süre sonra söz konusu avukat, Gülen hareketiyle bağlantılı olduğu iddia edilen bir kişiye hukuki yardım sağladığı gerekçesiyle tutuklanmıştır. Bu avukatla görüşmeyi ayarlayan başvurunun arkadaşı da tutuklanmıştır. Akabinde, avukat serbest bırakıldıktan sonra başvuru temsil etmekten çekilmiştir. Başvurucuya, Türkiye Barolar Birliği tarafından başka bir avukat atanmıştır. Bu avukat, müvekkili olan başvurunun çıkarlarını savunmak için herhangi bir girişimde bulunmadığı gibi bunun yerine, onu işlemediği suçları itiraf etmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Başvurucular, herhangi bir hukuki alt yapıya ya da Türk ceza hukuku sistemi hakkında hiçbir hukuki bilgiye sahip olmadıklarını, bu nedenle hukuki yardım olmadan, iç hukuk yollarını başlatabilecek bir durumda olmadıklarını beyan etmektedirler.

5.7 Başvurucular, ayrıca ülkedeki ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri nedeniyle Türkiye'deki iç hukuk yollarının etkili olmadığını kabul edilmesini gerektiğini

⁴ Taraf Devlet, AİHM, Mercan/Türkiye (Başvuru No: 56511/2016), 8 Kasım 2016; ve Zihni/Türkiye (Başvuru No: 59061/2016), 29 Kasım 2016 kararlarına atıfta bulunmaktadır.

⁵ Başvurucular, Suzy Hansen'in 13 Nisan 2017 tarihinde, New York Times gazetesinde yayımlanan "Inside Turkey's purge" (Türkiye'de Tasfiyenin İçyüzü) başlıklı yazısına atıfta bulunmaktadır.

⁶ Başvurucular, Mehmet Y. Yılmaz'ın, 1 Nisan 2017'de Hürriyet Daily News gazetesinde yayımlanan, "Constitutional Court's decision on jailed journalists" (Anayasa Mahkemesi'nin tutuklu gazeteciler hakkındaki kararı) başlıklı yazısına atıfta bulunmaktadır.

savunmaktadırlar. Hâkim ve savcılarının neredeyse üçte birinin (4.424) Gülen hareketiyle irtibatlı oldukları iddiasıyla ihraç edildiğini, 2.386 hâkim ve savcının ise, tutuklandığını belirtmektedirler.⁷ Konuyla ilgili Avrupa Komisyonu, Kasım 2016 tarihli raporunda, “bu büyük çaptaki ihraçların yanı sıra büyük çapta yeni hâkim ve savcı alımlarının, yargının performansı ve bağımsızlığı açısından ciddi bir sorun teşkil ettiğini” vurgulamıştır.⁸

5.8 Başvurucular, Sözleşme'nin 9, 10 ve 14. maddeleri kapsamındaki taleplerinin, Taraf Devlet'in 4. madde kapsamındaki derogasyonuna rağmen kabul edilebilir olduğunu, çünkü Taraf Devlet yetkilileri tarafından derogasyon uyarınca alınan tedbirlerin orantılılık, tutarlılık ve ayrımcılık yapmama ilkelerine uymadığını ileri sürmektedirler.⁹ Başvurucular, orantılılık ilkesinin, bir derogasyon uyarınca alınan tedbirlerin, ulusun yaşamını tehdit eden kamusal bir olağanüstü durumla başa çıkmak için kesinlikle gerekli olanın ötesine geçilmesini gerektirdiğini belirtmektedirler.¹⁰ KHK'ların, Gülen hareketiyle az ya da çok bir şekilde bağlantılı olan ya da bu hareketin fikirlerinden ilham almış tüm bireyleri veya kuruluşları ortadan kaldırmak amacıyla matuf olarak kabul edildiğini ve bu nedenle, mezkûr derogasyonun, 4. madde kapsamında belirtilen derogasyon hakkının mahiyetine ve maksadına aykırı olduğunu savunmaktadırlar.

Taraf Devlet'in Esas Hakkındaki Görüşleri

6.1 Taraf Devlet, 27 Şubat 2018 tarihli bir bildirim (*note verbale*) ile başvurunun esasına ilişkin görüşlerini sunmuştur. Taraf Devlet, iç hukuk yollarının tüketilmemesine ilişkin argümanlarını yinelemekte ve kabul edilebilirlik açısından başvurucuların iddialarını desteklemediklerini ileri sürmektedir.

6.2 Taraf Devlet, başvurucuların Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki itirazlarının, Sözleşme'nin 4. maddesi uyarınca yapılan derogasyonun kapsamına girdiğini ve bu nedenle derogasyonun, başvurunun incelenmesinde dikkate alınması gerektiğini yinelemekte; başvurucular aleyhindeki soruşturmanın halen devam etmekte olduğunu not etmektedir. Ayrıca, Ankara 5. Sulh Ceza Hâkimliği'nin tutuklama kararında, İsmet Özçelik'in, FETÖ/PDY üyeleri tarafından kullanılan şifreli bir haberleşme sistemi olan ByLock uygulamasını kullandığını ve 2014 yılında FETÖ/PDY'yi desteklemek amacıyla Bank Asya'ya para yatırdığını kaydettiğini belirtmektedir. Taraf Devlet, hâlihazırda olağanüstü halin varlığı, derogasyonun ilanı, başvurucular aleyhindeki soruşturmanın kapsamı ve isnat edilen suçların ciddi ve karmaşık niteliği dikkate alındığında, başvurucuların tutukluluk hallerinin keyfi veya mesnetsiz olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürmektedir.

6.3 Başvurucuların, Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamındaki itirazlarıyla ilgili olarak Taraf Devlet, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 153. maddesi; “*Müdafinin dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisi, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim kararıyla kısıtlanabilir.*” uyarınca bir dava dosyasına erişimin kısıtlanabileceğini belirtmektedir. Ancak Taraf Devlet, bu kısıtlamanın, sanığın ifadelerini, bilirkişi raporlarını ve şüphelinin hazır bulunma hakkına sahip olduğu dava süreciyle ilgili tutanakları kapsamadığını belirtmektedir. Taraf Devlet, başvurucuların, polis sorgusu sırasında sorulan sorular, savcılık ve mahkeme önündeki duruşmalar aracılığıyla kendilerine yöneltilen suçlamalar hakkında bilgilendirildiklerini savunmaktadır. Ayrıca, iddianame düzenlendikten sonra, dosya üzerindeki kısıtlama kaldırılacağından, savunma avukatının dosyanın içeriğini inceleyebileceğini ve bunların suretlerini alabileceğini belirtmektedir. Taraf Devlet, başvurucuların, adil yargılanma hakkından mahrum bırakılmadıklarını beyan etmektedir. Ayrıca, başvurucuların 14. madde kapsamındaki iddialarını, ulusal makamlar önünde dile getirmediklerini de ifade etmektedir.

⁷ Avrupa Komisyonu'nun 9 Kasım 2016 tarihli “Staff Working Document: Turkey 2016 Report” (Personel Çalışma Belgesi: Türkiye 2016 Raporu) başlıklı raporu.

⁸ A.g.e., s. 19.

⁹ Başvurucular, İnsan Hakları Konseyi Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu'nun, *Rebi Metin Görgeç* (Türkiye) hakkındaki 1/2017 sayılı görüşüne atıfta bulunmaktadır. (A/HRC/WGAD/2017/1).

¹⁰ Başvurucular, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Aksoy/Türkiye* (Başvuru No: 21987/93), 18 Aralık 1996; *Demir ve Diğerleri/Türkiye* (Başvuru No: 21380/93, 21381/93 ve 21383/93), 23 Eylül 1998; *Nuray Şen/Türkiye* (Başvuru No: 41478/98), 17 Haziran 2003; *Bilen/Türkiye* (Başvuru No: 34482/97), 21 Şubat 2006, kararlarına atıfta bulunmaktadır.

6.4 Başvurucuların, Sözleşme'nin 7. maddesi kapsamındaki itirazlarıyla ilgili olarak Taraf Devlet, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 9. maddesinin, kötü muameleyi önlemek amacıyla yakalanan ya da gözaltına alınan kişiler için sağlık raporu düzenlenmesini zorunlu kılan bağlayıcı bir hükmü havi olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde, gözaltı süresinin uzatılması ve gözaltından salıverilme durumlarıyla birlikte şüphelinin naklinden önce de sağlık raporu düzenlenmektedir. Başvurucular, gözaltına alınmadan önce tıbbi muayeneden geçirilmiş ve sağlık raporları düzenlenmiştir. Ayrıca, hem Sincan hem de Denizli cezaevlerinde tıbbi muayeneleri yapılmıştır. İşkence veya kötü muameleye maruz kaldıklarına dair hiçbir emare yoktur. Taraf Devlet ayrıca, başvurucuların 7. madde kapsamındaki iddialarını ulusal makamlar önünde dile getirmediğini de kaydetmektedir.

6.5 Başvurucuların, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamındaki itirazlarına ilişkin olarak Taraf Devlet, başvurucuların 23 Mayıs-3 Haziran 2017 tarihleri arasında, Sincan Ceza İnfaz Kurumu'nda tutuklu olarak kaldıklarını kaydetmektedir. Bu süre zarfında yakınlarıyla iletişim kurabilmişler ve tıbbi muayeneleri yapılmıştır. Turgay Karaman, herhangi bir sağlık sorunu olduğuna dair bir beyanda bulunmamıştır. İsmet Özçelik'e ise, 30 Mayıs 2017 tarihinde "KAH [koroner arter], DM [diabetes mellitus] ve HT [hipertansiyon]" teşhisi konmuştur. Bu doğrultuda, kendisine ilaç reçete edilmiştir. Başvurucular, cezaevi hesaplarına kendi adlarına yatırılan paralarla cezaevi kantininden temel giyim ürünleri satın alabilmişlerdir. Yakınları tarafından getirilen kıyafetler, usulüne uygun olarak kabul edilmiş ve başvuruculara teslim edilmiştir. Başvurucular, ücret karşılığında cezaevinin çamaşırhane hizmetinden de yararlanabilmişlerdir. Kendilerine hak tanınmış olmalarına rağmen, herhangi bir telefon görüşmesi yapmamışlar, mektup göndermemiş ve almamışlardır. 3 Haziran 2017 tarihinde başvurucular, Denizli Ceza İnfaz Kurumu'na nakledilmişlerdir. Turgay Karaman, aynı gün cezaevinde aile hekimi tarafından muayene edilmiştir. Daha sonra Denizli Devlet Hastanesi'nde bir doktor tarafından muayene edilmiş ve kendisine ilaç reçete edilmiştir. 21 Eylül 2017 tarihinde de bir diş sağlığı merkezinde muayene edilmiştir. İsmet Özçelik ise, 3 Haziran, 5 Temmuz, 10 Ağustos, 2 Ekim ve 30 Kasım 2017 tarihlerinde, aile hekimi tarafından muayene edilmiştir. Kendisine ilaç reçete edilmiştir. 12 Temmuz 2017 tarihinde, Denizli Devlet Hastanesi'nde bir kardiyolog tarafından muayene edilmiştir. Turgay Karaman, Haziran-Aralık 2017 tarihleri arasında babasıyla 13 kez telefon görüşmesi yapmıştır. İsmet Özçelik ise, 27 Kasım 2017 tarihinde kız kardeşi ile bir defa telefon görüşmesi yapmıştır. Başvurucuların mektup alma ve gönderme hakları üzerinde herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır ve her ikisi de mektup göndermiş ve almıştır. Başvurucular, ayrıca avukatlarıyla iletişim kurabilmekte ve ziyaretçi kabul edebilmektedir. Başvuruculara her iki cezaevinde de içme suyu ve yaşlarına, sağlık durumlarına, dini ve kültürel gereksinimlerine uygun besleyici ve sağlıklı gıdalar sağlanmıştır. Taraf Devlet, mezkûr gerekçelerle, başvurucuların tutukluluk koşullarının Sözleşme'nin 10. maddesine uygun olduğunu ileri sürmektedir. Taraf Devlet ayrıca, başvurucuların 10. madde kapsamındaki iddialarını, ulusal makamlar önünde dile getirmediğini de belirtmektedir.

Başvurucuların Taraf Devlet'in Esas Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Görüşleri

7.1 Başvurucular, 16 Temmuz 2018 tarihinde, Taraf Devlet'in başvurunun esasına hakkındaki görüşlerine ilişkin görüşlerini sunmuşlardır.

7.2 Başvurucular, kendileri hakkında, Taraf Devletin, Sözleşme kapsamındaki haklarına aykırı bir muameleye maruz kalmadıkları yönündeki beyanını desteklemek için ilgili tutuklama emirleri, iade talepleri veya tutuklama kararları gibi herhangi bir belge sunmadığını belirtmektedir.

7.3 Başvurucular, Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edilerek keyfi ve hukuka aykırı bir şekilde hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları yönündeki beyanlarını yinelemektedirler. Malezyalı avukatlarından edinilen bilgiye göre Malezya Özel Birimi'nin kendilerini, 11 Mayıs 2017 akşamı, gizlice Türk istihbarat görevlilerinin gözetimine teslim ettiğini ve ardından ailelerine ya da yasal temsilcilerine herhangi bir bilgilendirmede bulunulmadan Ankara'ya götürüldüklerini belirtmektedirler. Kendilerine yöneltilen somut suçlamalar hakkında bilgilendirilmediklerini ve hala neden tutuklu olduklarını tam olarak bilmediklerini ifade etmektedirler. Haklarında iddia edilen suçlamaların bir kısmından ancak Taraf Devlet'in başvuru kapsamında sunduğu görüşler sayesinde haberdar olmuşlardır. İsmet

Özçelik'e yöneltilen suçlamalarla ilgili olarak belirtilen tek delilin, dünya çapında bir milyondan fazla kişi tarafından kullanılan çevrimiçi bir iletişim platformu olan ByLock uygulamasını kullandığı ve yıllarca Türkiye'nin en büyük katılım bankası olan Bank Asya'ya para yatırdığı iddiası olduğunu belirtmektedirler. Taraf Devlet'in, Turgay Karaman'ın tutukluluğunu haklı çıkaracak herhangi bir delil hakkında, hiçbir bilgi vermediğine dikkat çekmektedirler. Başvurucular, Taraf Devlet tarafından atıfta bulunulan delillerin, bariz bir şekilde makul şüphe standartlarını karşılamadığını belirtmektedirler.

7.4 Başvurucular, derhal bir hâkim önüne çıkarılmadıkları yönündeki beyanlarını yinelemektedirler. Onlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, bir kişinin hâkime erişim hakkı olmaksızın dört günden uzun süre hürriyetinden yoksun bırakılması halinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin 5. maddesinin ihlal edildiğine istikrarlı bir şekilde karar verdiğini belirtmektedirler.¹¹ Ayrıca, başvurucular, hâkim önüne ilk kez çıkarılmalarından bu yana, tutukluluk hallerinin gözden geçirilmesi için bir mahkeme önüne bizzat çıkma ya da bir avukat tarafından temsil edilme imkânına sahip olamadıklarına dikkat çekmektedirler. Dava dosyalarına erişimleri olmadığı için de soruşturmanın nasıl ilerlediğini bilmemektedirler.

7.5 Başvurucular, Sözleşme'nin 7. maddesi kapsamındaki itirazlarıyla ilgili olarak Taraf Devlet'in, Sincan ve Denizli cezaevlerine nakledilmelerinin ardından sağlık raporlarının düzenlendiğini ve bu raporlarda işkence veya kötü muameleyle ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmadığını ileri sürdüğünü kaydetmektedirler. Başvurucular, Taraf Devlet'in başvuruya dair görüşlerine ek olarak söz konusu tıbbi raporları sunmadığını ve kendilerinin raporlara erişimlerinin olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca, şayet bu raporlar mevcut olsa bile, işkence ya da kötü muamelelerin gerçekleşmediğini kanıtlamadığını ileri sürmektedirler.¹²

7.6 Başvurucular, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamındaki itirazlarıyla ilgili olarak Denizli cezaevine nakledildiklerine dair yasal temsilcilerinin ve ailelerinin haberdar edilmediklerini iddia etmektedirler. Ayrıca, Denizli cezaevinin Ankara ilindeki akrabalarından altı saat uzaklıkta olduğunu belirtmektedirler. Üç ay boyunca ailelerinden kıyafet almalarına izin verilmediğini, aileleriyle iletişim kurmalarının çok zor ve külfetli olduğunu ve bu yüzden onlarla nadiren iletişim kurma fırsatı buldukları iddialarını yinelemektedirler. Yurtdışında yaşayan eşleri ve çocuklarıyla telefon görüşmesi yapmak için izin başvurusunda bulduklarını ancak buna izin verilmediğini iddia etmektedirler. Sadece Türkiye'deki ebeveynleri ile sınırlı ve denetlenen telefon görüşmeleri yapmalarına izin verilmiştir. Turgay Karaman (yurt dışındaki ailesiyle) telefon görüşmesi yapma hakkı konusunda ısrarcı olmaya çalışmış ancak cezaevi müdürü tarafından hücre hapsi ile tehdit edilmiştir. Yurtdışındaki aileleriyle iletişim kurabilmelerinin tek yolu mektuplardır, fakat aileleri tarafından gönderilen mektupların bir kısmı cezaevi yetkilileri tarafından başvuruculara teslim edilmemekte, teslim edilenlerin ise, kendilerine teslim edilmesi bir ayı bulabilmektedir. Başvurucular ayrıca, kendileri için gerekli sağlık hizmetlerinin engellendiğini, bu durumun ise, sıhhat ve afiyetleri üzerinde ciddi bir etki oluşturduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte başvurucular, 6 ila 10 kişinin yerde yatmak zorunda kaldığı aşırı kalabalık koşullarda kalmak zorunda olduklarını ve temel gıda, hijyen ve sosyal ihtiyaçlara yönelik erişim imkanlarından yoksun olduklarını iddia etmektedirler.

¹¹ Başvurucular, AİHM'in, *McKay/the United Kingdom* (Başvuru No. 543/03), 13 Ekim 2006 tarihli kararının, 33. paragrafına atıf yapmaktadırlar.

¹² Başvurucular, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Ekim 2016 tarihli, "A blank check, Turkey's post-coup suspension of safeguards against torture" başlıklı raporuna ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 12 Ekim 2017 tarihli, "In custody, police torture and abductions in Turkey" başlıklı raporuna atıfta bulunmaktadır: "İşkence iddiasında bulunan gözaltındakiler, rutin tıbbi raporlar için doktorların karşısına çıkarılmaktadır ancak ya doktorlar işkenceye dair fiziksel kanıtlara ilgi göstermemekte ya da polis memurlarının varlığı doktorların düzgün tıbbi muayene yapmasını engellemektedir. Bu durum ise, gözaltındakilerin yaralarını tarif etmelerini veya gözaltında gördükleri muamele hakkında konuşmalarını zorlaştırmaktadır." Ayrıca, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) tarafından hazırlanan, Mart 2018 tarihli "Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East: January-December 2017" başlıklı raporunun, 83 (c) paragrafında şu ifadelerle yer verilmiştir: "OHCHR, görevlendirilen doktorlar tarafından gözaltında tutulan kişilere yapılan tıbbi kontrollerin, genellikle polis memurlarının huzurunda yapıldığına, hastaların mahremiyetinin ihlal edilecek şekilde ve olası işkence veya kötü muamelelerin yeterli şekilde belgelenmesini sektöye uğratıp engelleyecek şekilde gerçekleştiğine dair güvenilir raporlar almıştır."

7.7 Başvurucular, Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamındaki itirazlarıyla ilgili olarak sorgulama sırasında kendilerine yöneltilen soruların, kendilerine karşı yöneltilen suçlamalar hakkında bilgi verme açısından yetersiz olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca, avukatlarla yaptıkları görüşmelerin izlendiğini ve kaydedildiğini belirtmektedirler.¹³ Ayrıca, dava dosyalarına ve etkili bir hukuki desteğe erişimlerinin bulunmadığı yönündeki iddialarını yinelemektedir. Haklarındaki soruşturmada herhangi bir ilerleme kaydedilmediği için haklı bir gecikme olmaksızın makul sürede yargılanma ihtimallerinin olmadığını tekrarlamaktadırlar.

Komite Önündeki Usul ve Esaslar

Kabul Edilebilirlik Hakkındaki Değerlendirme

8.1 Komite, kendi İç Tüzüğü'nün 97 numaralı kuralı uyarınca, bir başvuruda öne sürülen iddiaları değerlendirmeye almadan önce, söz konusu başvurunun, Sözleşmenin İhtiyari Protokolü'ne göre kabul edilebilir olup olmadığı hususunu karara bağlamak durumundadır.

8.2 Komite, İhtiyari Protokol'ün 5 (2)(a) maddesi uyarınca, başvuru konusunun başka bir uluslararası soruşturma veya uzlaşma prosedürü kapsamında incelenmeye alınmadığını teyit eder.

8.3 Komite, Taraf Devlet'in, başvurucuların Ankara 5. Sulh Ceza Hâkimliği'nin tutuklama kararlarına itiraz etmemiş olmaları nedeniyle, başvurunun, iç hukuk yollarının tüketilmemesi gerekçesiyle kabul edilemez olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki görüşünü göz önünde bulundurmaktadır. Bununla birlikte Komite, başvurucuların ilgili kararlara, Ankara 6. Sulh Ceza Hâkimliği'nde itiraz ettiklerini ve bu hâkimliğin 22 Haziran 2017 tarihinde itirazlarını reddettiğini belirtmektedir. Komite, Taraf Devlet'in başvurucuların bu konudaki iddiasını çürütmediğini ve başvurucuların tutukluluk kararlarına itiraz edebilecekleri başka bir itiraz yolu belirlemediğini not etmektedir. Bu nedenle Komite, başvurucuların bu hukuk yolunu tükettikleri sonucuna varmaktadır.

8.4 Komite, Taraf Devlet'in, başvurucuların Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmayarak iç hukuk yollarını tüketmedikleri yönündeki beyanını değerlendirmektedir. Ayrıca, Taraf Devlet'in, AİHM'in, OHAL ilanından sonraki tutuklamaları içeren davalarında, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun etkili bir hukuk yolu oluşturduğuna dair karar verdiği yönündeki görüşünü de değerlendirmektedir.¹⁴

8.5 Komite, başvurucuların Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmanın etkili bir hukuk yolu olmadığı yönündeki şu argümanlarını değerlendirmektedir: (a) AYM, OHAL KHK'ları kapsamında alınan tedbirlerle ilgilenmeye yetkili değildir; (b) AYM'ye başvuru durumunda yargılanma süreci, makul olmayan bir şekilde uzayacaktır; (c) AYM'ye başvurmak için etkili bir hukuki temsil ve hukuki destek alabilmeleri mümkün değildir. Komite, Taraf Devlet'in, OHAL KHK'ları kapsamında uygulanan tutuklu yargılama hallerine ilişkin davalarda, AYM'ye bireysel başvuru yolunun etkililiğine dair herhangi bir bilgi sunmadığını belirtmektedir. Ayrıca, Taraf Devlet'in, başvurucuların, AYM önündeki yargılamaların haddinden fazla uzayacağı yönündeki iddiasını çürütmediğini de not etmektedir. Buna ek olarak Taraf Devlet'in, başvurucuların etkili bir hukuki temsile erişimlerinin olmamasının, AYM'ye başvuruda bulunmalarını engellediği yönündeki iddiasını çürüten herhangi bir özel bilgi sunmadığını da değerlendirmektedir. Komite, bununla birlikte, AYM'nin tutuklu yargılanmaya ilişkin davalarda, başvurucuların hak ihlaline uğradığını tespit ettiği iki davada, AYM'nin kararlarının, ilk derece mahkemeleri tarafından uygulanmaması nedeniyle, AİHM'in, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun etkililiğine ilişkin endişelerini dile getirdiğini de not etmektedir.¹⁵ Komite, aynı

¹³Başvurucular, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR)'nin, "Türkiye'de OHAL'in insan hakları üzerindeki etkisine ilişkin rapor" başlıklı raporunun, 83 (a) paragrafında belirtilen şu hususa atıf yapmaktadırlar: "667 sayılı KHK, tutukluların hukuki destek alırken bilgilerinin mahremiyeti hakkını önemli ölçüde zedelemektedir. Bu KHK, tutuklular ve avukatları arasındaki sözlü görüşmelerin güvenlik gerekçesiyle kaydedilebileceğini ve karşılıklı olarak paylaştıkları belgelere el konulabileceğini; bu tür görüşmelerin süresinin düzenlenebileceğini ve savcılık talebi üzerine avukatın değiştirilebileceğini öngörmektedir."

¹⁴AİHM, *Mercan/Türkiye*, (Başvuru No: 56511/2016) ve *Zihni/Türkiye*, (Başvuru No: 59061/2016).

¹⁵A.g.e., *Mehmet Hasan Altan/Türkiye* (Başvuru No: 13237/17), 20 Mart 2018, paragraf, 142; *Şahin Alpay/Türkiye* (Başvuru No: 16538/17), 20 Mart 2018, paragraf, 121.

şekilde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, AYM'ye bireysel başvuru yolunun hem teoride hem de pratikte etkili bir iç hukuk yolu olduğunu ispat yükümlülüğünün Hükümet'e düştüğünü belirttiğini de not etmektedir.¹⁶ Komite, dosya kapsamında, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun etkili olduğunu destekleyecek başka bir bilgi bulunmaması nedeniyle, bu başvuru bağlamında, Taraf Devlet'in, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun, başvurucuların OHAL KHK'ları kapsamında tutuklu yargılanmalarına karşı itiraz edebilmeleri için etkili bir hukuk yolu olacağını göstermediği sonucuna varmaktadır.

8.6 Komite, ayrıca, Taraf Devlet'in, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesi uyarınca başvurucuların tazminat talebinde bulunmayarak iç hukuk yollarını tüketmedikleri yönündeki beyanını değerlendirmektedir. Ancak Komite, bu hüküm uyarınca öngörülen hukuki bir yolun, başvurucuların tutukluluğuna son vermeyeceğini ve bu nedenle İhtiyari Protokol'ün 5 (2)(b) maddesi uyarınca etkili bir hukuki yol olamayacağını belirtmektedir.

8.7 Komite, Taraf Devlet'in, başvurucuların 6, 7, 10 ve 14. maddeler kapsamındaki itirazlarına ilişkin olarak onların bu iddialarını, ulusal bir makam önünde dile getirmedikleri gerekçesiyle iç hukuk yollarını tüketmedikleri yönündeki görüşünü göz önünde bulundurmaktadır. Komite, başvurucuların kötü muameleyle maruz kaldıkları, bu durumu, İsmet Özçelik'in avukatına bildirdiği, Türkiye Barolar Birliği tarafından atanan avukatın İsmet Özçelik'in çıkarlarını savunmak için herhangi bir girişimde bulunmadığı ve onu işlemediği suçları itiraf etmeye ikna etmeye çalıştığı yönündeki iddialarını da göz önünde bulundurmaktadır. Komite ayrıca, başvurucuların herhangi bir hukuki alt yapıya ya da Türk ceza hukuku sistemi hakkında hiçbir hukuki bilgiye sahip olmadıkları yönündeki iddialarını da değerlendirmektedir. Komite, başvurucuların, mevcut hukuk yollarını ararken gerekli özeni göstermeleri gerektiğini hatırlatır,¹⁷ ancak mevcut davada, başvuru sahiplerinin bu iddialarını ilgili ulusal makamlar nezdinde dile getirdiklerine ya da avukatlarına kendileri adına bunu yapmaları için talimat verdiklerine dair herhangi bir hususi bilgi veya kanıt sunmadıklarını not etmektedir. Dolayısıyla Komite, başvurucuların 6, 7, 10 ve 14. maddeler kapsamındaki iddialarını, İhtiyari Protokol'ün 5 (2)(b) maddesi uyarınca kabul edilemez bulmaktadır.

8.8 Komite, ayrıca, Taraf Devlet'in, başvurucuların, 9. madde kapsamındaki itirazlarının, Taraf Devlet'in Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamında bir askıya alma (derogasyon) yapmış olması nedeniyle kabul edilemez bulunması gerektiği yönündeki görüşünü de değerlendirmektedir. Komite, bir devletin Sözleşme'nin 4. maddesi uyarınca derogasyona başvurmadan önce iki temel koşulu yerine getirmesi gerektiğini hatırlatır: Mevcut durum, ulusun yaşamını tehdit eden bir olağanüstü hâl boyutuna ulaşmış olmalı ve Taraf Devlet resmi olarak olağanüstü hal ilan etmiş olmalıdır.¹⁸ Komite, Taraf Devlet'in, 20 Temmuz 2016 tarihinde OHAL ilan ettiğini belirtir ve darbe teşebbüsü ve sonrasındaki gelişmelerin, kamu güvenliği ve düzeni açısından ciddi tehlikeler oluşturduğu ve ulusun yaşamına yönelik bir tehdit teşkil ettiği yönündeki beyanını dikkate almaktadır. Komite, başvurucuların, durumun, Sözleşme'nin 4. maddesi anlamında, OHAL teşkil ettiğine dair itiraz etmediklerini de belirtmektedir. Bununla birlikte Komite, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye Anayasa Mahkemesi'nin, darbe teşebbüsünün hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi hem de Türkiye Anayasa'nın 15. maddesi anlamında, ulusun yaşamını tehdit eden OHAL durumu oluşturduğunu kabul ettiklerini de kaydetmektedir.¹⁹ Komite, bu nedenle derogasyonun, Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamında, OHAL anlamına gelen bir durumda yapıldığını düşünmektedir. Ne var ki, Taraf Devlet, başvurucuların, ülke topraklarında OHAL ilanı kapsamında öngörülen tehlikelerle nasıl bağlantılı olduklarını, hangi açıdan nasıl tehlike oluşturduklarını ve OHAL KHK'ları kapsamında tutuklu yargılanmalarının, güvenlik durumunun gereklilikleri açısından nasıl mutlak bir gereklilik hali olduğunu açıklayamamaktadır. Komite ayrıca, başvurucuların, Taraf Devlet tarafından kendi davalarında alınan tedbirlerin, orantılılık, tutarlılık ve ayrımcılık yapmama ilkelerine uymadığı yönündeki görüşlerini de değerlendirmektedir. Komite, başvurucuların davasında

¹⁶ A.g.e.

¹⁷ Bakınız, diğerlerinin yanı sıra, *V.S/Yeni Zelanda* (CCPR/C/115/D/2072/2011), paragraf, 6/3; *García Perea/İspanya* (CCPR/C/95/D/1511/2006), paragraf, 6/2; *Zsolt Vargay/Kanada* (CCPR/C/96/D/1639/2007), paragraf 7/3.

¹⁸ Genel Yorum, No: 29 (2001), paragraf, 2.

¹⁹ AİHM, *Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, paragraf, 88-93; *Şahin Alpay/Türkiye*, paragraf, 72-78.

alınan tedbirlerin, durumun gerektirdiği zorunluluklardan kaynaklanıp kaynaklanmadığına ilişkin değerlendirmenin, başvurunun esas bağlamında incelenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

8.9 Komite, ayrıca, başvurucların, Türkiye tarafından iade için herhangi bir adli prosedür başlatılmadan, Türk makamlarının kontrolü ve talimatları altında hareket eden kişiler tarafından, Malezya'dan Türkiye'ye gönderilmeleri gerekçesiyle, Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiği yönündeki iddialarını da dikkate almaktadır. Komite, dosyadaki sınırlı bilgilere göre başvurucların, Türkiye'ye gönderilmeden önce Malezyalı yetkililer tarafından gözaltına alındıklarının anlaşıldığını belirtmektedir. Komite, dosyadaki bilgiler, başvurucların Türk makamlarının etkin kontrolü altında Türkiye'ye gönderildikleri sonucuna varılması için yeterli olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle Komite, İhtiyari Protokol'ün 1. maddesi uyarınca başvurunun bu bölümünü kabul edilemez bulmaktadır.

8.10 Komite, I.A.'nın Komite nezdindeki başvurusunu geri çektiğini belirtir. Bu nedenle, başvurunun kendisiyle ilgili kısmına yönelik takip etmeme kararı vermektedir.

8.11 Komite, başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin başka bir itirazın bulunmaması cihetiyle, başvuruyu, başvurucların Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki diğer iddiaları bakımından kabul edilebilir ilan etmekte ve esas hakkındaki değerlendirmesine geçmektedir.

Esas Hakkındaki Değerlendirme

9.1 Komite, başvuruyu, İhtiyari Protokol'ün 5 (1) maddesi uyarınca, taraflarca kendisine sunulan tüm bilgiler ışığında değerlendirmiştir.

9.2 Taraf Devlet'in, Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamındaki derogasyonuna ilişkin olarak Komite, Sözleşme'den istisna sağlayan her türlü tedbir için esas olan koşulun, bu tür tedbirlerin orantılılık ilkesine uygun olarak durumun zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiği ölçüde sınırlandırılması olduğunu hatırlatır. Komite ayrıca, belirli bir hüküm için tanınan istisnanın (*derogasyonun*), kendi başına, durumun gereklilikleri tarafından haklı görüldüğü gerçeğinin, derogasyon uyarınca alınan özel tedbirlerin de durumun gereklilikleri açısından haklı olduğunun gösterilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmadığını hatırlatmaktadır.²⁰ Keyfi gözaltı ve tutuklamaya karşı temel güvence, 4. madde kapsamındaki durumlarda bile makul olmayan ve gereksiz olacak şekilde bir hürriyetten yoksun bırakmayı, haklı gösteremeyeceği ölçüde, istisna edilemez. Bununla birlikte, toplumun yaşamını tehdit eden OHAL'in varlığı ve niteliği, belirli bir gözaltının ya da tutuklamanın keyfi olup olmadığının belirlenmesiyle ilişkili görülebilir.²¹

9.3 Komite, başvurucların, Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki itirazlarını not etmektedir. Komite, başvurucların, Türkiye'deki tutukluluklarının, OHAL KHK'ları kapsamında, hukuka aykırı olduğunu iddia etmediklerini kaydetmektedir. Bu nedenle Komite'nin önündeki konu, tutukluluklarının keyfi olup olmadığını değerlendirmektir. Komite, "*keyfilik*" kavramının, uygunsuzluk, adaletsizlik, öngörülemezlik ve hukuk dışılık unsurlarının yanı sıra makuliyet, gereklilik ve orantılılık unsurlarını da içerecek şekilde geniş yorumlanması gerektiğini ve cezai suçlamalarla gözaltında tutmanın her koşulda makul ve gerekli olması gerektiğini hatırlatmaktadır.²²

9.4 Komite, başvurucların kendilerine yöneltilen suçlamalar ile ilgili bilgilendirilmedikleri, neden gözaltına alındıklarını tam olarak bilmedikleri, dava dosyalarına erişimlerinin olmadığı ve Taraf Devlet'in, kendilerinin tutuklu yargılanmalarını gerektirecek bir suç işlediklerine dair makul şüphe için gerekçeler sunmadığı yönündeki iddialarını değerlendirmektedir. Taraf Devlet'in, OHAL durumu, derogasyon ilanı, başvuruclar aleyhindeki soruşturmanın kapsamı ve isnat edilen suçların ciddi ve karmaşık niteliği dikkate alındığında, başvurucların tutukluluk hallerinin, keyfi ve mesnetsiz olarak değerlendirilemeyeceği yönündeki argümanını not etmektedir. Ayrıca, Taraf Devlet'in, polis sorgusu ve savcılık sırasında sorulan sorular ile mahkeme önündeki duruşmalar aracılığıyla başvurucların, kendilerine yöneltilen suçlamalar hakkında bilgilendirildikleri yönündeki argümanını da değerlendirmektedir. Komite, işlemiş olabilecekleri suçların soruşturulması ya da ceza yargılaması amacıyla tutuklanan kişilerin, şüphelenildikleri veya suçlandıkları

²⁰ Genel Yorum, No: 29 (2001), paragraf, 4.

²¹ Genel Yorum, No: 35 (2014), paragraf, 66.

²² A.g.e., paragraf, 12.

suçlar hakkında derhal bilgilendirilmeleri gerektiğini hatırlatmaktadır.²³ Komite, Taraf Devlet'in, başvurucuların tutuklanma nedenleri veya kendilerine yöneltilen suçlamalar hakkında derhal bilgilendirildikleri savını kanıtlamak için gözaltı talimatı, tutuklama kararı veya mahkeme duruşma tutanakları gibi herhangi bir belge sunmadığını belirtmektedir. Ayrıca, Taraf Devlet'in soruşturma sırasında başvuruculara yöneltilen sorular veya bu tür görüşmelerin kayıtları hakkında herhangi bir bilgi vermediğini de belirtmektedir. Bununla birlikte Komite, Taraf Devlet'in, Turgay Karaman'ın tutuklanmasını haklı çıkaracak deliller hakkında herhangi bir bilgi sunmadığını ve İsmet Özçelik aleyhindeki tek delilin ise, ByLock uygulamasını kullanması ve Bank Asya'ya para yatırması olduğunu not etmektedir. Bu koşullar altında Komite, Taraf Devlet'in başvurucuların kendilerine yöneltilen suçlamalar ve tutuklanma nedenleri hakkında derhal bilgilendirildikleri savı ile tutukluluklarının makul olma ve gereklilik kriterlerini karşıladığı savını kanıtlamadığını düşünmektedir. Komite, 4. madde kapsamındaki bir derogasyonun, makul olmayan ve gereksiz bir şekilde bir hürriyetten yoksun bırakmayı haklı gösteremeyeceğini hatırlatmaktadır.²⁴ Bu nedenle Komite, başvurucuların tutukluluk hallerinin, Sözleşme'nin 9 (1) ve 9 (2) maddeleri kapsamındaki haklarının ihlaline yol açtığı sonucuna varmaktadır.

9.5 Bununla birlikte Komite, başvurucuların, Türk makamlarının, kendilerini hâkim karşısına çıkarmalarının sırasıyla 19 ve 21 gün sürdüğünü; tutukluluklarının mahkeme tarafından yeniden değerlendirilmesi sırasında, mahkeme önünde şahsen hazır bulunmadıkları gibi bir avukat tarafından temsil edilmelerine de imkân tanınmadığı iddiasını değerlendirmektedir. Komite, Taraf Devlet'in başvurucuların, 12 Mayıs 2017 tarihinde Türkiye'ye varışlarında gözaltına alındıklarını, gözaltı süresinin Cumhuriyet Savcısı'nın talimatıyla 18 Mayıs 2017 tarihinde yedi gün daha uzatıldığını ve başvurucuların 23 Mayıs 2017 tarihinde tutuklandıklarını belirttiğini not etmektedir. Komite, dosyadaki bilgilere dayanarak başvurucuların, Türkiye'ye gönderilmeden önce, başvurucuların iddialarına göre Türk makamlarının talebi üzerine Malezya makamları tarafından gözaltına alındıklarının anlaşıldığını belirtmektedir (bkz. yukarıdaki 8.9 numaralı paragraf). Bununla birlikte, dosyada başvurucuların, Türkiye'ye gönderilmeden önce Türk makamlarının etkin kontrolü altında olduklarını gösteren somut bir bilgi bulunmadığından, Komite, Türk makamlarına atfedilen gözaltı süresinin 12 Mayıs 2017'de başladığını düşünmektedir. Başvurucular, Türk makamları tarafından gözaltına alındıktan 11 gün sonra, 23 Mayıs 2017 tarihinde hâkim karşısına çıkarılmışlardır.

9.6 Komite, bir suç isnadıyla yakalanan veya gözaltına alınan herhangi bir kişinin, derhal bir hâkim huzuruna ya da yasayla yargı yetkisini kullanmaya yetkili kılınmış başka bir görevlinin önüne çıkarılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu hak, bir ceza soruşturması ya da kovuşturması kapsamında, bir kişinin gözaltına alınmasını, hukuki kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Yargı yetkisinin, ele alınan konularla ilgili olarak bağımsız, objektif ve tarafsız bir makam tarafından kullanılması, yargı gücünün düzgün bir şekilde kullanılmasının doğasında vardır. Buna göre bir savcı, Sözleşme'nin 9 (3) maddesi kapsamında, yargı yetkisini kullanan bir görevli olarak kabul edilemez.²⁵ "Derhal" ifadesinin tam anlamı, nesnel koşullara bağlı olarak değişebilmekle birlikte, gecikme durumu, gözaltı anından itibaren birkaç günü geçmemelidir. Bu süre 48 saati aşmamalıdır. 48 saatten daha uzun bir gecikme kesinlikle istisnai olmalı ve belirli koşullar altında haklı gerekçelere dayanmalıdır.²⁶ Komite, olağanüstü hallerde, bu süreden yapılacak herhangi bir istisnanın, kesinlikle mevcut koşulların gerektirdiği şekilde gerekçelendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Tutuklu yargılamanın gerekli olduğuna dair ilk tespit yapıldıktan sonra, olası alternatifler çerçevesinde, tutukluluk halinin, makul ve gerekli olmaya devam edip etmediği periyodik olarak yeniden değerlendirilmelidir.²⁷

9.7 Komite, başvurucuların davasında, bir hâkim önüne çıkarılmalarının, 11 gün sürdüğünü ve sonuç olarak bir hâkim veya yargı mensubunun önüne derhal çıkarılmadıklarını not etmektedir. Komite ayrıca, başvurucuların, 23 Mayıs 2017'de ilk tutuklandıkları duruşmadan bu yana geçen, neredeyse iki yıla tekabül eden süreçte, tutukluluk kararının yeniden incelenmesi için mahkeme önünde şahsen hazır bulunma ve avukat tarafından temsil edilme

²³ A.g.e., paragraf, 29.

²⁴ Genel Yorum, No: 35 (2014), paragraf, 66.

²⁵ A.g.e., paragraf, 32.

²⁶ A.g.e., paragraf, 33.

²⁷ A.g.e., paragraf, 38.

imkânına sahip olmadıkları yönündeki iddialarını da değerlendirmektedir. Komite, Taraf Devlet'in başvurucuların, bu konudaki iddialarını reddetmediği gibi başvurucular hakkındaki tutuklama kararlarının periyodik olarak yeniden değerlendirilip değerlendirilmediğine dair herhangi bir bilgi de sunmadığını belirtmektedir. Komite, böyle bir gecikmenin ve başvurucuların, devam eden tutukluluğunun gerekliliği ve makullüğünün yeniden değerlendirilmesi eksikliğinin, başvurucuların, özellikle Sözleşme'nin 9 (1) ve 9 (2) maddeleri kapsamındaki iddialarına ilişkin bulguları dikkate alındığında, mevcut durumun, zorunlu koşulların kesinlikle gerektirdiği bir durum olduğu şeklinde değerlendirilemeyeceğini düşünmektedir. Dolayısıyla Komite, başvurucuların, Sözleşme'nin 9 (3) maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiği kararını vermektedir.

10. İhtiyari Protokol'ün 5 (4) maddesi uyarınca hareket eden Komite, dosya kapsamındaki mevcut bilgilerden hareketle, başvurucuların, Sözleşme'nin 9 (1-3) maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini ortaya koyduğu görüşündedir.

11. Sözleşme'nin 2 (3)(a) maddesi uyarınca, Taraf Devlet, hakları ihlal edilen bireylere, etkili bir hukuki çözüm yolu sağlama yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülük, Sözleşme'deki hakları ihlal edilen bireylere tam bir telafi sağlanmasını gerektirir. Dolayısıyla, Taraf Devlet'in, diğer yükümlülüklerinin yanı sıra, başvurucuları serbest bırakma ve maruz kaldıkları ihlaller için onlara yeterli tazminat sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Taraf Devlet, ayrıca, gelecekte benzer ihlallerin yaşanmasını önlemek için gereken tüm adımları atmakla yükümlüdür.

12. Komite, Taraf Devlet'in İhtiyari Protokol'e taraf olmakla, Komite'nin Sözleşme'nin ihlal edilip edilmediğini tespit etme yetkisini tanıdığını ve Sözleşme'nin 2. maddesi gereği, Taraf Devlet'in, kendi ülkesinde bulunan ve kendi yargı yetkisine tabi olan tüm bireyler için Sözleşme'de tanınan hakları güvence altına almayı ve bir ihlalin tespiti durumunda, etkili ve uygulanabilir bir hukuk yolu sağlamayı taahhüt ettiğini de göz önünde bulundurarak; Taraf Devlet'ten, Komite'nin Görüşleri'nin uygulanmasına yönelik aldığı tedbirlere dair, 180 gün içerisinde bilgi almak istemektedir. Bununla birlikte, Taraf Devlet'ten, işbu Görüşün, Taraf Devlet'in kendi resmi dilinde yayınlanması ve geniş bir şekilde duyurulmasının sağlanması da beklenmektedir.

Komite Üyesi Sayın Gentian Zyberi 'nin Görüşü (kısmen mutabık, kısmen muhalif)

Arka Plan

1. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye, Türk Hükümeti'ni ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı devirmeyi amaçlayan ve Türkiye'nin anayasal düzenine karşı kriminal bir saldırı niteliğindeki bir darbe girişimine maruz kalmıştır. Türkiye, 2 Ağustos 2016 tarihinde, Sözleşme'nin 4. maddesi uyarınca, alınan tedbirlerin Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin, 2 (3), 9, 10, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 25, 26 ve 27. maddeleri kapsamındaki yükümlülüklerden derogasyon içerebileceğini Genel Sekreter'e, bildirmiştir (Komite'nin Görüşleri, paragraf, 1.1 ve dipnot 3). Türkiye'de OHAL, 19 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır (paragraf, 1.1).

Mutabık Görüş

2. Söz konusu dava dosyası kapsamındaki olay ve olgularının, Sözleşme'nin 9 (1-3) maddesinin ihlal edildiğini ortaya koyduğu konusunda, Komite ile tam bir görüş birliği içindeyim (paragraf, 10). Türkiye, başvurucuların kendilerine yöneltilen suçlamalar ve tutuklanma nedenleri hakkında derhal bilgilendirildiklerini kanıtlanmadığı gibi tutukluluklarının makul ve gerekli olması kriterlerini karşıladığını da kanıtlamamıştır. Bu durum, Komite'nin, başvurucuların tutukluluk hallerinin, Sözleşme'nin 9 (1) ve 9 (2) maddeleri kapsamındaki haklarının ihlaline yol açtığı sonucuna varmasına neden olmuştur (paragraf, 9.4). Ayrıca, Komite'nin tespit ettiği üzere başvurucuların devam eden tutukluluğunun, gereklilik ve makuliyet açısından yeniden değerlendirilmemesi ve geciktirilmesi, özellikle başvurucuların, 9 (1) ve 9 (2) maddeleri kapsamındaki iddialarına ilişkin bulguları dikkate alındığında, şartların kesinlikle gerektirdiği bir zorunluluk olarak düşünülemez. Bu durum, Komite'nin, başvurucuların Sözleşmenin 9 (3) maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiği sonucuna varmasına yol açmıştır (paragraf, 9.7).

Muhalif Görüş

3. Komite'nin, başvurucuların, Malezya'dan Türkiye'ye hukuka aykırı bir şekilde gönderilmeleri nedeniyle, 9. maddenin ihlal edildiği iddiasını, İhtiyari Protokol'ün 1. maddesi uyarınca kabul edilemez bulma kararına katılamamaktayım.¹ Başvurucular, kaçırılma girişimine maruz kaldıklarını (paragraf, 2.2) ve bu konuda herhangi bir iade durumu yapılmadığını ve yargı kararı alınmadığını (paragraf, 2.4) iddia etmişlerdir. Başvurucuların Malezyalı avukatına göre Malezya Özel Birimi, başvurucuları, 11 Mayıs 2017 akşamı, gizlice Türk istihbarat görevlilerinin gözetimine teslim etmiş, ardından başvurucular, ailelerine veya avukatlarına herhangi bir bilgilendirme yapılmadan Ankara'ya götürülmüşlerdir (paragraf, 7/3). Türkiye, başvurucuların, Malezya'dan çıkarılmasına ilişkin herhangi bir belgeyi başvuruculara ya da Komite'ye sunmamıştır. Bu koşullar altında Komite, başvurucuların, iddiasını kabul etmeli ve onların Malezya'dan hukuka aykırı olarak çıkarılmalarındaki suç ortaklığı ve aktif rolü nedeniyle, Türkiye'yi 9. maddeyi ihlal etmekten sorumlu bulmalıydı.

4. Ayrıca, başvurucuların, 7, 10 ve 14. maddeler kapsamındaki iddialarını, Komite'nin, İhtiyari Protokol'ün 5 (2)(b) maddesi uyarınca, kabul edilemez olduğuna ilişkin tespitine yönelik de farklı düşünüyorum. İlk olarak genel bir perspektiften bakıldığında, darbeden sonra Türkiye'deki genel hukuki ortam, "Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması"nın (FETÖ/PDY) üyesi veya bu örgütle bağlantılı olduğu iddia edilen kişiler için ceza yargılamalarını yapan yargı mensubunun bir kısmı da dâhil olmak üzere olumsuz etkilenmiştir.² İkinci olarak özellikle mevcut dava özelinde, başvurucular, kendilerine

¹ Malezya Devleti, Sözleşme'ye ve İhtiyari Protokol'e taraf bir devlet değildir.

² Bakınız, diğerlerinin yanı sıra, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), 15 Temmuz 2016'daki başarısız darbenin ardından kabul edilen 667-676 sayılı KHK hakkındaki 865/2018 sayılı Görüş, 12 Aralık 2016, özellikle sayfa, 32-38.

sunulan yasal yolları, makul olarak kullanmaya çalışmışlar, ancak sonuç alamamışlardır.

5. Başvurucular, savunma avukatı bulmanın son derece külfetli olması göz önüne alındığında, gerçek bir hukuki temsil ve yardıma güvenemedikleri için iç hukuk yollarını tüketmelerinin engellendiğini iddia etmişlerdir (paragraf, 5.6). Ayrıca, başvurucular, herhangi bir hukuki alt yapıya ya da Türk ceza hukuku sistemi hakkında hiçbir hukuki bilgiye sahip olmadıklarını ve bu nedenle, hukuki yardımın yokluğunda, iç hukuk yollarını başlatabilecek durumda olmadıklarını belirtmişlerdir (paragraf, 5.6). Başvurucuların, mevcut iç hukuk yollarını aramak için gerekli çabayı göstermeleri gerektiği konusunda Komite ile hemfikir olmakla birlikte, bu tür bir arayış ancak bu tür çabalara elverişli bir ortamda gerçekleşebilir. Hâkim ve savcılar neredeyse üçte birinin (4.424) Gülen hareketiyle işbirliği yaptıkları iddiasıyla ihraç edildiği ve 2.386 hâkim ve savcının tutuklandığı (paragraf, 5.7) darbe sonrası Türk hukuk sistemi, adil yargılanma standartlarını korumaya elverişli bir ortam sağlamamaktadır.

6. Başvurucular, tutukluluk hallerine itiraz etmişler, ancak olumlu sonuç alamamışlardır. (paragraf, 5.3). İsmet Özçelik, avukatına, kötü muameleye maruz kaldığını ve ailesinin tehdit edildiğini bildirmiştir (paragraf, 3.4). Her iki başvuru da neredeyse iki yıl boyunca hala belirli bir suçlama ve belirlenen bir duruşma tarihi olmaksızın tutuklu bulunmaktadır. Sunulan mevcut gerçekler, Komite'yi, İhtiyari Protokol'ün 5 (2)(b) maddesinin ikinci cümlesine; "Yargılanma sürecinin, makul olmayan bir şekilde uzaması durumunda, iç hukuk yollarının tüketilmemesini haklı çıkarmaktadır." daha fazla ağırlık vermeye yönlendirmeliydi.

7. Mevcut davada, ceza yargılamalarının uygulanması ilgili sorunları belki de özetleyen şey, Sözleşme'nin 14 (3)(g) maddesi uyarınca adil yargılanma hakkının ihlal edilmesiyle ilgili olmasıdır. Türkiye Barolar Birliği tarafından İsmet Özçelik'e atanan avukat, müvekkilinin çıkarlarını savunmak için herhangi bir girişimde bulunmamış, aksine onu işlemediği suçları itiraf etmesi için ikna etmeye çalışmıştır (paragraf, 5.6). Sözleşme'nin 14 (3)(g) maddesi, bir kişiyi kendi aleyhinde beyanda bulunmaktan veya suçunu itiraf etmeye zorlanmaktan korur. Söz konusu avukat, sanığın haklarını korumak yerine, bilerek bu haklara zarar vermiştir.

8. Son olarak mevcut davada, Taraf Devlet tarafından, başvurucuların iddialarına karşılık herhangi bir belge veya başka bir kanıt sunulmadığı halde, Komite'nin ispat yükünü başvuruculara yüklemesi, sorunlu bir durumdur.

"Bu resmi olmayan çeviri, 'Etkiniz AB Programı' kapsamında, Avrupa Birliği finansal desteği ile Yaşam Bellek Özgürlük Derneği tarafından yapılmıştır.
Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Avrupa Birliği ve Etkiniz sorumlu tutulamaz."